

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Войде Е.Г. Временной фактор и права человека: темпоральный аспект правовой реальности // Пространство и время. – 2012. – № 1. – С. 93–98.
2. Алиева Г.Ф. Интуиция в философии и правовой практике: к истории вопроса // Вектор науки ТГУ. Серия: Юридические науки. – 2012. – № 3. – С. 9–12.
3. Kubes V. Die Rechtsordnung und die Wirtschaft; Rechtsphilosophie und Wirtschaftsphilosophie // Memoria del X congreso mundial ordinario de filosofia del derecho y filosofia social (I.V.R.). Volumen VII. / Coordinada J.L. Curiel B. – Mexico: Universidad nacional autonoma de Mexico, 1982. – P. 91–110.
4. Marcic R. The Persistence of Right-Law: An Inquiry into the Foundations of Right to Resist // Archiv für Rechts – und Sozialphilosophie. – 1973. – H. 1. – S. 87–116.

УДК 340.12

ВПЛИВ ХРИСТІЯНСЬКОГО МОРАЛЬНОГО ВЧЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВИ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

INFLUENCE OF CHRISTIAN MORAL TEACHING THE FORMATION OF THE STATE SOCIAL-DEMOCRATIC ORIENTATION

Бліхар В.С.,

*доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії та політології
Львівського державного університету внутрішніх справ*

У статті деталізується філософсько-правова інтерпретація впливу християнського морального вчення на формування держави соціально-демократичної орієнтації з огляду на підвищений інтерес християнської спільноти до безпосередньої участі в соціальному житті, формуванні громадянського суспільства та становленні демократичної й правової держави.

Ключові слова: цінності, людина, християнство, моральне вчення церкви, демократія, суспільство, держава, філософія права.

В статье детализируется философско-правовая интерпретация влияния христианского нравственного учения на формирование государства социально-демократической ориентации, учитывая повышенный интерес христианской общины к непосредственному участию в социальной жизни, формировании гражданского общества и становлении демократического и правового государства.

Ключевые слова: ценности, человек, христианство, нравственное учение церкви, демократия, общество, государство, философия права.

The article details the legal and philosophical interpretation of the influence of Christian moral teaching on formation of the state of social-democratic orientation, given the heightened interest in the Christian community to participate directly in social life, the development of civil society and the establishment of democratic and legal state.

Key words: values, man, Christianity, moral teaching of the church, democracy, society, state, philosophy of law.

Постановка проблеми. Європа в сучасних умовах сприймається як певна цілісність, утворена на ґрунті давньогрецької філософської парадигми, засад римського права й християнського морального вчення та сформована традицією Церкви й живим досвідом її мирян. Зрештою, католицький богослов Ф. Роде слушно зазначив: «Християнство збагатило нашу цивілізацію низкою нових елементів, важливість і значення яких важко переоцінити. <...> Залишатися вірними цьому доробку, жити його цінностями, постійно збагачувати та оновлювати його – ось у чому полягає обов'язок тих, хто прагне побудувати єдину Європу завтрашнього дня» [1, с. 90, 97].

Спостерігається підвищений інтерес християнської спільноти до безпосередньої участі в соціальному житті, формуванні громадянського суспільства та становленні демократичної й правової держави. Розвиток церкви в державі неодмінно приводить до ви-

никнення благочинних організацій, навчальних закладів, релігійних спільнот, які в основі своєї діяльності декларують моральні цінності та християнські чесноти суспільного життя. Актуальною складовою дослідження є встановлення взаємозв'язку процесів соціальної модернізації й секуляризації публічної сфери суспільного життя в цивілізації Заходу та з'ясування їхніх особливостей в українському життєвому світі.

Аналіз останніх досліджень. Означеною проблематикою цікавились вітчизняні й зарубіжні філософи та правники, такі як Д. Белл, С. Дзаманьї, А. Колодний, Б. Кононенко, В. Малахов, А. Мушніков, Ф. Роде, А. Филипович та інші.

На основі теоретичних концепцій, утворених у ході аналізу розвідок наведених авторів, сформовано мету статті – дослідити вплив християнського морального вчення на формування держави соціально-демократичної орієнтації.

Виклад основного матеріалу. Формування християнських переконань відбувалось у єдиному процесі розвитку християнської філософії та церкви. Однак центральним у християнській філософії залишається питання про людину та її призначення. Відповідь на нього було знайдено в понятті «особа», яке не застосовувалось і не було відомим за часів Античності. Боецій уперше на зламі V–VI ст. визначив поняття особи як «індивідуальну сутність розумної природи». Згодом Т. Аквінський вніс корекцію в напрямі увиразнення самотності особи через поєднання розуму-волі в духовно-тілесній істоті, яка отримує можливість досконалого існування через зв'язок із Богом. У понятті особи містяться її іманентні цінності: повнота гідності (незалежно від будь-якого соціального, етнічного чи культурного стану), право на свободу та велич унікальної цінності людського духу.

У цьому контексті доцільно акцентувати на важливому векторі діяльності церкви в аспекті впливу на функціонування громадянського суспільства, що виражається в підвищеній увазі до політичного життя віруючих. Розуміючи значущість соціологічної складової антропологічного виміру особи, церква, не рекламуючи ту чи іншу політичну силу, закликає своїх віруючих до суспільно активної моральної позиції. Це спонукає до усвідомлення важливості не лише жити згідно з християнськими чеснотами, а й поширювати їх у суспільстві через індивідуальні вчинки та діяльність, гармонізуючи в такий спосіб соціальні відносини навколо духовно-моральних цінностей. Останні, незважаючи на свій трансцендентний вимір, є органічно необхідними для іманентного світу, оскільки актуалізують такі загальнолюдські цінності, як повага до життя, пошанування гідності людини, її свободи, справедливості, рівності й солідарності тощо. Фактично сучасне громадянське суспільство перебуває під впливом різних соціальних, культурних, ідеологічних процесів. Однак особливу увагу варто приділити саме культурному релятивізму, що в етико-аксіологічній сфері виявляється в проголошенні та популяризації етичного плюралізму, який за сутністю є непередбачуваним не лише для цілісності релігійно-етичної системи, а й для громадянського суспільства, оскільки це може призвести до переважання антиетичного над моральним. З огляду на небезпеку партикуляризації суспільства чинниками культурного релятивізму необхідно констатувати підвищену увагу до його поширення саме з боку релігійного суспільства та його церковних інституцій.

Загалом саме поняття священного охоплює великий діапазон значень. Часто його характеризують як сферу божественного й демонічного або як ритуали та обряди, спрямовані на відновлення зв'язку людини з Богом та іншими наявними у Всесвіті духовними сутностями. Також варто зазначити про зв'язок цього поняття із сутностями аксіологічного виміру. Окрім того, унаслідок загального процесу секуляризації це поняття додатково набуло метафоричного значення, коли слово «священне» вживають для вищлення певної сутності серед подібних. Коли ж за-

стосовуємо його для означення церкви й усього, що з нею пов'язується, то найперше воно вказує на трансцендентно-метафізичний світ, до якого належить церква як інституція, яка репрезентує його цінності.

Вирішення економічної проблеми в епоху глобалізації полягає в увазі до цінностей, як переконує С. Дзаманьї. Він аргументує: «Якщо економічна проблема полягає насамперед у виборі між різними цілями (наприклад, у виборі між різними економічними інституціями), допомога техніки, навіть найбільш високого рівня, є необхідною умовою, проте не достатньою. При цьому неминучим є звернення до цінностей, оскільки якщо йдеться про вибір між двома цілями, то критерієм такого вибору може бути лише критерій цінності» [2, с. 159]. Відповідно, можна сформулювати декілька тез.

Добробут нації значною мірою залежить від економічних інституцій, які вона спромоглася створити, дещо менше – від наявності чи нестачі певних ресурсів. Наприклад, очевидним є існування держав із багатими природними ресурсами й водночас бідним населенням (унаслідок неправильного розподілу цих багатств). І навпаки: є держави з обмеженою кількістю природних ресурсів, проте з високим рівнем добробуту своїх громадян. Усвідомлення цього може спричинити до зміни таких інституцій, коли вони припиняють виконувати свої головні функції. Проте ці зміни завжди повинні мати морально-етичне підґрунтя. І хоча слово «етика» має декілька значень (звичай, вдача, характер), первісне значення, яке походить із давньогрецького *ethos* і трапляється вже в Гомера, означало місце перебування, спільне житло, домівку [3, с. 15]. Саме таке розуміння етики як спільного житла демонструє сучасній людині в глобалізованому соціокультурному просторі чіткі орієнтири формування успішного транспланетарного громадянського суспільства [2, с. 160].

Постіндустріальне суспільство, у якому кількість працюючих у промисловості є меншою, ніж кількість зайнятих у сфері надання послуг, капіталістично-глобалістичне суспільство наскрізь просякнуте комерціалізацією. Сучасна людина внаслідок постійного інформаційного впливу на неї потрапляє у світ капіталу, де все є іншим (політика, мистецтво тощо), здебільшого прагне лише до нагромадження капіталу. Ілюстрацією цього феномена сучасності можуть бути так звані корпоративні вечірки чи торжества багатих людей, на які за досить високу винагороду запрошують співати зірок естради.

У такий спосіб слова пісні, які було написано, щоб передати певний душевний стан (часто в них осілюється свобода духу чи інші нематеріальні цінності й ідеали), знецінюються, оскільки стають засобом заробляння грошей, тобто перетворюються на грошовий еквівалент. Інакше кажучи, створюється ситуація, за якої репрезентатори вищих цінностей у нашому житті внаслідок комерціалізації припиняють вказувати на ці цінності та, потрапляючи під вплив капіталістично-споживацького менталітету, розпочинають жити своїм життям, а точніше, стають інструментами для нагромадження капіталу.

На такому тлі загальної гонитви за прибутком контрастно звучать ідеї з минулих століть про моральні цінності, зокрема й моральну свідомість. Підтвердженням можуть бути слова А. Мушнікова: «Людському розуму від природи властиві відомі уявлення про добро й зло, на підставі яких він розрізняє в діях своїх та інших людей спонукання добрі та злі, чесні й безчесні, моральні та аморальні» [4, с. 111]. Власне комерціалізація й глобалізація суспільства становлять небезпеку також для існування держави як автономної інституції, покликаної захищати інтереси своїх громадян, яка стає щораз безсилюшою перед капіталом транснаціональних компаній та перебуває під значним впливом представників великого капіталу.

«Вказівники» щодо вирішення проблеми впливу християнського морального вчення на державотворення для досягнення сприятливого соціально-економічного стану суспільства повинні обов'язково охоплювати ідеї й цінності трансцендентно-метафізичного виміру буття. І хоча ідея теократичного типу держави в класичному розумінні цього слова нині не є популярною серед політичної еліти, варто, абстрагуючись від релігії та визнаючи її одним із виявів принципів метафізично-аксіологічного виміру буття, назвати слухною думку В. Соловйова щодо теократичної ідеї функціонування суспільства [5]. Вона ґрунтується на аксіологічній ієрархії сутностей буття, де світські справи повинні підпорядковуватись духовним, оскільки останні в ієрархії цінностей вищі, ніж перші. Однак у цьому разі проглядається чітка межа між вищим авторитетом у справі та її матеріальним забезпеченням.

Тому будь-який суспільний і державний устрій передбачає водночас наявність системи правових норм, що реалізуються органами примусу (армією, судом, прокуратурою, спецслужбами тощо), і системи моральних установок, які змушують людей виконувати й поважати закони. Д. Белл зазначає: «За всеохопного нормального порядку виправдання справедливості таких норм коріниться в системі цінностей, що розділяються людьми» [6, с. 251]. Отже, релігія виступає в соціумі як соціальна підсистема й самостійна система зі структурою, основу якої становлять ідеї, погляди, уявлення, цінності, відповідна поведінка, специфічні дії (культура діяльність), що сягають за межі соціального та належать до трансцендентного.

Сукупність функцій релігії (компенсаційної, комунікативної, світоглядної, інтегративної, регулятивної, терапевтичної та інших) у їх діалектичній єдності розкриває сутність практичного вияву функцій релігії в соціумі, у деякій предметній площині: «релігія – соціум», «релігія – суспільство», «релігія – соціальна спільність», «релігія – індивід», «релігія – особистість», «релігія – культура», «релігія – виховання», «релігія – освіта», «релігія – політика», «релігія – право» тощо.

Якщо сутність людини в суспільстві та світі в широкому розумінні лежить у площині відносин «людина – суспільство – держава», то впливи релігії, ре-

лігійної свободи й релігійних прав людини зазвичай проектується на площину відносин «людина – церква – держава», що, на нашу думку, вимагає пошуку найбільш загальної закономірностей розвитку багатогранної особистості, а отже, і з'ясування причин, які впливають на динаміку відносин таких суспільних інститутів, як церква й держава. Адже і держава, і релігія, і церква як інституція релігії є суспільними феноменами.

Щодо християнства його вчення про ставлення до матеріальних благ формувалось у середовищі часто діаметрально протилежних поглядів: від заперечення цінності матеріальних благ, зокрема й іманентного загалом, до завищеної їх переоцінки, надання їм додаткового знакового навантаження в тому сенсі, що матеріальний благоустрій є ознакою духовно правильного життя, коли людина, яка дотримується вищих принципів, отримує нагороду вже в цьому видимому світі. Це крайні точки, які окреслюють простір, у якому внаслідок діалектичного підходу до цієї проблеми змогла виникнути гармонічно збалансована ідея духовно-практичного ставлення до благ іманентного світу.

Фундаментальною основою християнського соціального вчення є ідея, зафіксована у Святому Письмі, яка полягає в тому, що світ, у якому опинилась людина, сам собою є добрим. Унаслідок аксіологічно-онтологічної вищості людської особистості над світом, що огортає її, остання покликана панувати (у доброму значенні цього слова) над ним, удосконалювати його, бути своєрідним провідником ідейно-духовного виміру в іманентній субстанційності.

Упродовж історичного існування людства реальне ставлення до благ матеріального світу майже завжди відрізнялось від ідеального. Так, у підході до проблеми приватної власності можна виокремити два важливі аспекти, перший із яких стосується обґрунтованості її необхідності, оскільки суспільна мета матеріальних засобів може бути виконана лише в тому разі, коли будь-який індивід матиме доступ до них.

У будь-якій мові можемо виявити дієслова «бути» та «мати». На нашу думку, варто замислитись над їх значенням не лише під час вивчення мови, а й для повноцінності життя, оскільки неправильне розуміння значення наведених дієслів у реальності неодмінно призведе до онтологічного викривлення як в антропологічній, так і в соціально-економічній сферах. У такому контексті набуває важливості онтологічний вимір розуміння церквою фундаментальності цих термінів і реалізації їх у житті людини.

Тому від того, чи правильно людина трактує значення земних благ у її житті, залежатиме добробут як окремої особистості, так і всього суспільства, особливо держави й утворення громадянського суспільства. З огляду на те, що формування відповідного духовно-релігійного ставлення до матеріальних благ відбувалось упродовж історичного шляху в тому чи іншому культурно-духовному середовищі, шлях формування громадянського суспільства був складним і тривалим.

Розглядаючи світогляд як сукупність поглядів, оцінок, норм та установок, які визначають ставлення людини до світу й виконують роль орієнтирів і регуляторів його поведінки [7, с. 269], необхідно аналізувати вплив світогляду в комплексі з такими категоріями, як суспільні цінності та релігійні переконання. Суспільні цінності – це загальноприйняті переконання, щодо цілей яких людина повинна прагнути та які становлять основу моральних принципів. Цінності, які є ядром культури, суспільство формує поступово, через відбір певних видів поведінки й досвіду людей. Із часом ці види поведінки закріплюють, схематизують у таких нормативних утвореннях, як традиції, обряди, звичаї та ритуали. У подальшому ціннісні взірці зберігаються й передаються через соціальні інститути, набуваючи змін залежно від трансформації суспільного устрою, ідеалів і цілей людської життєдіяльності. Варто зазначити, що цінності громадян – державних службовців – загалом відповідають головним орієнтирам доброчесності, що охоплюють істину, добро, красу, людську гідність, свободу, честь, справедливість і відповідальність.

Феномен релігійного впливу на формування свідомості українців полягає в тому, що через нестачу власної держави церква фактично виконувала функції етнічного консолідатора в суспільстві. Відповідно, релігійна духовність, як зазначають А. Колодний

і Л. Филипович, узяла на себе, крім власне виховання релігійності, також не властиві їй функції: етноінтеграційну, етноконсолідаційну, звичаєво-зберігальну, «ставши і світоглядом народу, і його етикою, і його правовим регулятором, і господарським регламентатором, і політичним компендіумом» [8].

Висновки. Християнський вплив на формування особистості та духовність українського народу полягатиме не лише в моральній, а й у буттєвій та етичній стороні духовного життя народу. Складність історичного буття українського народу формувала в нього плюралістичний світогляд. Окрім релігійності, його свідомості властиві також елементи вільнодумства, що виявлялось через релігійне інакодумство, скептицизм, індеферентизм, антиклерикалізм, політеїзм, деїзм, антитеїзм. Раціоналістичні й ірраціоналістичні підходи виникають у різних сферах української духовної культури: філософії, освіті, мистецтві, навіть богослов'ї. На сучасному етапі вплив християнства на формування особистості в українському середовищі зумовлюється певною мірою соціально-політичною стабільністю в Україні соціально-релігійних відносин, змістом і спрямованістю державно-церковних та міжконфесійних відносин, суспільною активністю релігійних інституцій і традиційною культурною терпимістю українського народу щодо інших культур та віросповідань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Роде Ф. Роль християнства в європейській цивілізації / Ф. Роде // *Європейський альманах: історія, традиції, культура*. – М.: Наука, 1993. – С. 90–97.
2. Дзамань С. Глобалізація як специфічна риса постіндустріальної економіки: економічні наслідки та етичні можливості / С. Дзамань // *Соціальна доктрина Церкви: зб. статей*. – Львів: Свічадо, 1998. – С. 142–160.
3. Малахов В. Етика: курс лекцій: [навч. посібник] / В. Малахов. – К.: Либідь, 2006. – 384 с.
4. Мушников А. О нравственности, праве и общежитии / А. Мушников // *Русская философия права: [антологія]*. – СПб.: Алетейя, 1999. – С. 111–115.
5. Соловйов В. Про Вселенську церкву / В. Соловйов. – К.: Ясон-К, 2000. – 558 с.
6. Bell D. The Cultural Contradiction of Capitalism / D. Bell; пер. А. Оганесяна // *Этическая мысль*. – М., 1990. – С. 251–255.
7. Кононенко Б. Большой толковый словарь по культурологии / Б. Кононенко. – М.: Вече-2000; АСТ, 2003. – 512 с.
8. Колодний А. Релігія в контексті духовного і національного життя незалежної України / А. Колодний, А. Филипович // *Примирення – дар Божий, джерело нового життя: тексти виступів та допов. Першого Всеукр. християнського конгресу (23–24 вересня 1999 р.)*. – К., 1999. – С. 70.